

Частка першая

Павал Іванавіч патэлефанаваў мне недзе праз год пасля нашай сустрэчы і папрасіў зноў пабачыцца на тым самым месцы — на лавачцы ў сквэры праспэкта Карла Маркса. Калі казаць шчыра, я чакаў яго званка.

Мужчына амаль не змяніўся. Толькі твар яшчэ больш пакрыўся зморшчынамі. Як і ў першы раз, ён прыйшоў раней і чакаў мяне. Узняўся з лаўкі і прывітаўся поціскам рукі. Даўно заўважыў, што старыя людзі заўжды, калі сядзяць, устаюць, каб парукацца пры сустрэчы.

— Як у вас справы? — гэтым разам першым пачаў размову Павал Іванавіч.

— Нібыта ўсё нармальна. Выйшла мая трэцяя кніжка.

— Віншую, віншую! Гэта важная падзея! — ён яшчэ раз паціснуў мне руку. — Рады за вас!

Шалёна пах бэз. Зь дзяцінства цвіценьне бэзу ў мяне атаясамлялася з сапраўднай вясной. Да школы ў сваім родным маленькім гарадку я ішоў па алеі, якая абапал была абсажаная бэзам. Прыходзіла вясна, бэз выбухоўваў кветам, і гэта сьведчыла, што да школьных вакацыяў засталася зусім ня шмат часу. І тады я на крылах ляцеў са школы дахаты. І абавязкова адломваў галінку бэзу, якая потым стаяла ў вазе на пісьмовым стале, напаўняючы пакой саладжавым пахам.

— Вы, напэўна, хочаце даведацца, навошта я вас яшчэ раз паклікаў? — абудзіў мяне ад развагаў Павал Іванавіч.

— Калі быць шчырым, я чакаў вашага званка.

— Ня ведаю, колькі ўжо мне засталася... Можа, вы маеце якія пытаньні да мяне?

— Маю толькі адно пытаньне: як вы гэта ўсё вытрымалі?

Павал Іванавіч зірнуў мне ў вочы, пасьміхнуўся і прамовіў:

— Звычайна. Няма тут ніякага геройства. Гэта нармальныя паводзіны нармальнага чалавека. Іншая справа, што нармальнасьць робіцца ўсё большай рэдкасьцю. Бо за нармальнасьць можна атрымаць па шыі.

Павал Іванавіч зірнуў у бок той лаўкі, дзе пры мінулай сустрэчы сядзеў «дзядок» з газэтай. Гэтым разам на ёй нікога не было.

— Сёньня няма вашага куратара, — пажартаваў я.

— Нездзе ёсьць іншы. Абавязкова, — суразмоўнік засьмяяўся ціхім сьмехам. Затым стаў зноў сур'ёзным і амаль шэптам прамовіў:

— Паабяцайце, што напішаце.

І я расказаў Паўлу Іванавічу сваю гісторыю.

Я вучыўся ў Інстытуце народнай гаспадаркі. Юнаком мне здавалася, што вучыцца там вельмі прэстыжна. Маўляў, з наргасаўскім дыплёмам будзеш добра ўладкаваным у жыцці. Але на той час я ўжо гарэў паэзіяй. Зьявіліся мае першыя публікацыі, і мне стала не да вучобы. Найбольш страшнай для мяне дысцыплінай было матэматычнае праграмаваньне. Я абсалютна нічога ў ім ня цяміў. Выкладаў яе прафэсар Саковіч, вельмі суровы дзядзька, якога баяліся нядбайныя студэнты. І нечакана той

прафэсар палюбіў мяне. На практычных занятках выклікаў да дошкі і замест нейкіх сваіх заданьняў прасіў пачытаць вершы. За вершы я атрымліваў выдатныя адзнакі. На іспытах таксама атрымаў «выдатна» — сьпісаў з канспэкту. Прафэсар Саковіч, развітваючыся са мной, сказаў, што мне не патрэбныя ўсе гэтыя бухгалтарскія ўлікі і разьлікі — ён гэта выдатна разумее, бо мой лёс абірае іншы шлях. І папрасіў, калі выйдзе мая першая кніжка, каб я яму абавязкова даслаў з аўтографам. Я паабяцаў. Але згадаў пра сваё абяцаньне вельмі позна. Калі пачаў расшукваць прафэсара Саковіча, яго ўжо не было на гэтым сьвеце. І гэтае спазьненьне дагэтуль вісіць камнем на маёй душы. Цяпер стараюся выконваць свае абяцаньні. Баюся спазьніцца.

І вось пішу.

* * *

— А давайце назавем гурт «Заёбісты час»! — бубнач нежк нязвыкла шапялявіў, таму імкнуўся гаварыць выразна і на поўны голас, як чалавек, які ніколі не забывае пра сваю праблему і імкнецца трымаць яе пад кантролем.

— Ну ты дэбіл! — бас-гітарыст быў мальцам прамым і ніколі не выбіраў словаў для выказваньня сваіх нават самых складаных думак. — І як ты сабе ўяўляеш афішу: у нашым горадзе з адзіным канцэртам «Заёбісты час». Або на радзьё вядоўца кажа: а зараз паслухаем новую песьню «Заёбістага часу» «Поўны пісец».

Бубнач зарагатаў як дзіця-шкоднік, які толькі што напракудзіў. І сьмех ягоны быў зь нейкім дзіўным тэмбрам. Мне нават падумалася: трэба яму паспрабаваць засьпяваць, можа атрымаецца як у Філа Колінза, бо для рок-выканаўцы галоўнае нязвыкласьць і пазнавальнасьць.

— Аніякае радыё нам ня сьвеціць. А так хоць назва будзе заёбістая. — Бубнач не здаваўся і працягваў разьвіваць сваю думку. — Будуць перапісваць на магнітафоны. Падпольны рок — самае тое.

— А запісвацца будзем на тваю «Ноту». — Бас-гітарыст пасьпяваў першым рэагаваць на словы бубначы.

— Годзе цырк ладзіць, мы сур'эзнае пытаньне абмяркоўваем. Як карабель назавеш, так далей і паплывеш. — Алесь Кузьмін, якога сябры звалі дзіўнай мянушкай Фула, вакаліст гурта, вырашыў навесыці парадак на сходзе калектыву. Засталося яшчэ алоўкам пастукаць па графіне.

— Ну вось і я кажу: заёбіста паплывем. — Бубнач зноў засьмяўся сваім дэфэктыўным сьмехам, адкідваючыся ўсім целам назад.

— Ну дэбіл, што зь яго возьмеш. — Бас-гітарыст устаў, падышоў да бубначы і выпісаў яму поўху.

— Толькі бяз рукапрыкладства, — працягваючы сьмяяцца, бубнач накрываў сваю галаву рукамі.

— Макс, сядзь на месца. А ты, Сьвідрыцкі, харэ блазнавацца. — Фула павярнуўся да лідар-гітарыста і сказаў: — А ты чаго, Дракеша, маўчыш? Скажы хоць штосьці.

— Сьвідрыцкі, і праўда, харэ хернёй займацца. Няма

часу зубы сушыць. Давайце па-сур'ёзнаму.

— Час — гэта грошы, толькі чамусьці я гэтых грошай ніколі ня бачыў, — Сьвідрыцкі перастаў сьмяяцца і змяніў тэму.

— Заўважу, што мясцовы час ужо дваццаць сорок. Крамы вось-вось зачыняцца. — Макс паглядзеў на гадзіннік і пляснуў рукой па сьцягне. Затым дастаў з кішэні нагавіц гаманец, палічыў у ім стосік дробных банкнотаў.

— А чаму б не назваць наш гурт «Мясцовы час»? — нежк няўпэўнена, нібыта пускаючы пробны шар, прапановаў Фула. — З аднаго боку і патрыятычна атрымліваецца, маўляў, прыйшоў наш уласны час — беларускі. І, зь іншага боку, ня ў лоб. Хто ня ў тэме, той не зразумее.

— «Мясцовы час» дык «Мясцовы час» — пара разьбягацца, — Макс зноў дастаў з кішэні гаманец.

— Сьвідрыцкі, палова назвы твая, палова — Фулы. Таму вы і прастаўляеце, — адчуўшы, што кампраміс блізкі, узрадаваўся Дракеша.

— А ўсё ж «Заёбісты час» лепш. Але лады, супраць калектыву не пайду.

На твары Сьвідрыцкага зноў зьявілася блазнаватая ўсьмешка. Відавочна, бубнач быў задаволены, што ягонае выдурваньне завершылася канструктыўна.

— Ну тады ў першым чыганьні прымаем пастанову пра назву гурта — «Мясцовы час». Хто за — падняць руку. Хто ўстрымаўся? Хто супраць? Прынята адзінагалосна! — Фула ўстаў і запляскаў у далоні. Астатнія таксама паўскоквалі са

сваіх месцаў.

Кожнага чакалі ўласныя справы. Толькі Сьвідрыцкі нікуды не сьпяшаўся. Ён сеў за свае бубны і талеркі і выканаў троххвіліннае сола.

* * *

Я сустрэў яго выпадкова. У цэнтры Полацка віравала сьвята горада. Усё гудзела і рухалася ў нейкім млявым, павольным рытме. Са сцэны на плошчы кагосьці віншавалі. А аднекуль зь іншай сьвяточнай пляцоўкі далягала занудная, траскучая музыка, якая глушыла словы выступоўцаў, ператвараючы ўсё ў балаган.

Ён стаяў пасярод пляца Свабоды зь дзьвюма дзяўчынамі... Дракешу я ня бачыў, магчыма, гадоў пятнаццаць. Лідар-гітарыст «Мясцовага часу» зусім не зьмяніўся. Толькі яго гнілыя пярэднія зубы сьведчылі, што час няўмольны. Мы цёпла павіталіся і нават абняліся.

— Як ты? — спытаць нешта больш сэнсоўнае ў мяне адразу не атрымалася.

— Я па-ранейшаму пры музыцы. У Доме культуры... — Дракеша таксама ня ведаў зь якой старонкі постмясцовагачасу пачаць распавядаць.

— Чуў, што няма ўжо Сьвідрыцкага. — Я даведаўся пра гэтую трагедыю ад Руслана, клявішніка «Мясцовага часу», зь якім пэрыядычна кантактаваў праз Фэйсбук і скайп.

— Ну так, няма Свідрыгона, — Дракеша глыбока ўздыхнуў і заціх.

Я чакаў, што ён нешта распавядзе, удакладніць. Але Дракеша зь нейкай штучнай усьмешкай на твары маўчаў.

— І што здарылася? — усё ж я хацеў пачуць вэрсію трагедыі ад Дракешы.

— Забілі. Знайшлі ў пад'ездзе зарэзаным, — сказаў і зноў змоўк. Распытаваць далей не схацелася. Трэба было змяніць тэму і я спытаў зусім пра іншае:

— А праўда, што напачатку тэксты для песень пісаў Сьвідрыцкі?

— Ну так. Галоўным чынам ён і пісаў. Гэта затым ужо Фула да гэтай справы далучыўся.

Дракеша быў нешматслоўным, што абсалютна нехарактэрна для музыкаў. Звычайна ўсе яны гаваркія, а пра свае музычныя посьпехі могуць расказваць гадзінамі. За свае журналісцкія гады я ўдосталь наслухаўся ўзьнёслых маналёгаў.

Недзе за сьпінай гучна зайграў аркестр. Барабан манатонна адбіваў пульс. Я пачаў згадваць, ці сьпяваў калі-кольвечы на гэтай галоўнай полацкай сцэне «Мясцовы час». Не прыпомнілася. У 90-х такіх маштабных гуляньняў на Дзень горада не наладжвалі.

— Фулу гадоў дзесяць ня бачыў. Хацеў быў перарабіць апошні альбом «Халі-Халі», падняць вакал, але бяз Фулы ня буду чапаць. — З твару Дракешы не зьнікала ветлівая ўсьмешка. Ці то ён радаваўся сьвяту горада, ці то яму было прыемна са мной сустрэцца. Тут яго гукнулі дзьве дзяўчыны, што чакалі зводдаль, відавочна, адна зь іх была яго дачка, Дракеша разьвітаўся і пашыбаваў даганяць сваіх

спадарожніц.

* * *

Кватэра Сержука Сокалава-Воюша нагадвала офіс якой-небудзь апазыцыйнай партыі. Увесь час у яе нехта заходзіў, нехта выходзіў. Дзьверы кватэры не зачыняліся на замок, таму наведнікі не чакалі запрашэньняў і вітаньняў гаспадароў. Распраналіся і ішлі ў сьвятліцу. Нярэдка Сяржук быў заняты – пісаў нешта за сваім пісьмовым сталом. Але гэта не азначала, што наведнік мусіў пакінуць гаспадара ў спакоі і як найхутчэй сысьці. Госьці звычайна сядалі на канапу, побач зь якой вісеў вялікі алейны партрэт Івана Луцкевіча, і нешта паміж собку абмяркоўвалі. Часам яны перабіраліся ў кухню і там палілі ды пілі гарбату. Спрачаліся, штосьці апавядалі адзін аднаму, часам нехта чытаў свае творы.

Калі я першы раз трапіў у гэт ую дзіўную кватэру, усе прысутныя ў ёй займаліся калектыўнай творчасьцю. Любімым заняткам Сержука было складаньне слоўніка рыфмаў. Працуючы над ім, ён эксплюатаваў сваіх гасьцей. Балазе, амаль усе яны былі літаратары. Вось і на гэты раз гаспадар сядзеў за пісьмовым сталом, трымаў на каленях сваю фанэрную бібліятэчную скрыню з карткамі і гучна прамаўляў слова, на якое трэба было знайсьці рыфму.

Рыфмы сыпаліся як зерне зь мяхоў на млыне. Але на кожную прапанову Сяржук казаў: «ёсьць» альбо «маю». Знайсьці сьвежую, невядомую Сержуку рыфму было цяжка.

— Во, новыя сілы прыбылі на дапамогу. — Гаспадар, якога я ведаў раней, прадставіў мяне іншым гасьцям. — Гэта паэт Алесь Аркуш. Цяпер будзе жыць на Полаччыне. Прашу любіць і шанаваць.

Сяржук паказаў на фатэль, маўляў, сядай, выцягнуў са скрыні чарговую картку і прамовіў:

— Ураджай.

— Край, — выгукнуў нехта.

— Ёсьць.

— Пашукай.

— Маю.

— Бай.

— Казачнік-бай, — удакладніў Сяржук. — Ёсьць.

— Каравай.

— Ёсьць. А што нам скажа Алесь?

— Паранджа, — падумаўшы колькі сэкондаў прапанаваў я.

— Што значыць — сьвежыя сілы! Няма. Дзякуй. Запішам.

— Гэта не беларускае слова, — зазначыў хтосьці зь мясцовых пурыстаў, напэўна, гэта быў Вінцэс Мудроў.

— А як будзе па-беларуску? — спытаў у пурыста Сяржук.

— Намітка, — мовіў пурыст.

— Э, гэта не зусім тое, што паранджа, — уступіў у дыскусію мясцовы гісторык. — Намітка не закрывала цалкам твар.

— А ў нас ніхто твар не хаваў, — пачынаў дыскусію

пурыст.

— Дык што гэта за мова будзе, калі толькі пра сваё, — не здаваўся гісторык.

— Паранджа — нармалёвае слова, — вынес вердыкт Сяржук. — Таму заносім у нашыя аналы.

Ён узяў у руку самапіску і дэманстратыўна запісаў слова.

— Усё, перакур. Ідём частаваць госьця гарбатай. Усе падаліся на кухню.

— Чыгаў твой артыкул пра рок-музыку ў «Чырвонай Змене», — сказаў мне па дарозе Сяржук. — Ёсьць тут у нас для цябе праца. Неўзабаве пазнаёмлю з хлопцамі. Добра граюць. Але яшчэ б лепш зайгралі, калі пачалі б сьпяваць па-беларуску.

* * *

Памяшканьне наваполацкай гарадзкой газеты «Хімік» знаходзілася ў адным будынку з наваполацкай друкарняй. Для журналістаў гэта было вельмі зручна, асабліва для адказнага сакратара, які два разы на тыдзень рабіў макет новага нумару і здаваў у набор матэрыялы. Трэба было толькі ўзьняцца на другі паверх і перадаць наборшчыкам свае паперы. І калі раптам узьнікала патрэба нешта зьмяніць у свежым нумары, — а такое ў газэтнай справе здараецца нярэдка, — то зрабіць гэта можна было апэратыўна і пад асабістым кантролем.

На першым паверсе друкарні знаходзіліся друкарскія

варштаты, якія амаль бесьперапынна грукаталі, друкуючы свежыя нумары навакольных раёнак і шматтыражак.

Атрымлівалася два ў адным – і рэдакцыя газеты, і друкарня. Гэта месца мяне прыцягвала як магніт. Балазе, у газэце працаваў ужо вядомы малады празаік Уладзімер Арлоў.

Але самае цікавае, што адбывалася ў рэдакцыйным будынку, – гэта паседжаньні літаратурнага аб'яднаньня «Крыніцы», слава пра якое грывела на ўсю Беларусь. Аб'яднаньне працавала пры газэце і штомесяц рыхтавала літаратурную старонку. Традыцыйна літаб'яднаньнем займаўся нехта з супрацоўнікаў рэдакцыі, які меў дачыненне да прыгожага пісьменства. Перад маім прыездам на Полаччыну «Крыніцамі» кіраваў Арлоў. Бадай, гэта быў зорны час аб'яднаньня, калі на яго паседжаньні прыяжджалі госьці зь Менску, а літаратурныя пэрыёдыкі гасьцінна запрашалі крынічанаў на свае старонкі. І якія госьці прыяжджалі! Рыгор Барадулін, Янка Брыль, Генадзь Бураўкін, Алесь Разанаў, Міхась Ткачоў, Анатоль Грыцкевіч...

Прычым, крынічане займаліся ня толькі літаратурнымі справамі. Яны заўжды былі ў гушчыні сацыяльных і палітычных падзеяў у сваім рэгіёне. Пісалі лісты да ўладаў у абарону помнікаў архітэктуры, вялі працу за пашырэнне беларускамоўнага навучаньня, удзельнічалі ў археалёгічных раскопках і суботніках на архітэктурных помніках, здымках фільмаў, наладжвалі вандроўкі па родным краі.

Варта мне было на пачатку жніўня прыехаць на Полаччыну, як я ўжо меў расклад свайго ўдзелу ў мерапрыемстваў амаль на ўвесь месяц: 5 жніўня – археалёгічныя раскопкі на плошчы Свабоды ў Полацку; 6 жніўня – паседжаньне «Крыніцаў»; 7 жніўня – удзел у сьвяце адной з вуліц Наваполацка... Практычна кожны дзень нешта адбывалася.

Я хадзіў зь іншымі крынічанамі па кватэрах бацькоў першакляшак і ўгаворваў аддаць іх у беларускамоўныя клясы. Цягаў насілку зь зямлёй на археалёгічных раскопках. Вычышчаў ад сьмецьця былы будынак Брацкай школы, які затым стаў музэем беларускага кнігадрукаваньня. Удзельнічаў у шматлікіх сустрэчах з чытачамі. Езьдзіў на абласныя і рэспубліканскія нарады творчай моладзі. Здымаўся ў масоўках гістарычных фільмаў Віктара Шавялевіча.

Падпісваўся пад рознымі адозвамі, зваротамі, калектыўнымі скаргамі.

Час быў надзвычай імклівы, цікавы і зьмястоўны. Трэба было пасьпець шмат зрабіць.

* * *

Полацк прыканцы 80-х выглядаў на дэмаралізаванага былога шляхціца. Гэта калі ў шляхцока, амбітнага і ганарлівага, забраць маёнтак, зямлю і ўсё астатняе, акрамя жыцьця, то вельмі хутка ён дэградуе. Былыя амбіцыі штодзень жорстка канфліктуюць з навакольнай